

Naturvård på Upsala GK

Natur- och kulturmiljö på Upsala Golfklubb.

På golfklubbens marker finns ett rikt växt- och fågelliv, och runt banorna finns många fornminnen från brons- och järnåldern. Detta utgör värden som tas hänsyn till i arbetet på banorna. Tillsammans ger detta möjligheter till olika naturupplevelser utöver själva golf-spelet, som miljökommittén vill lyfta fram med denna information.

Upsala GK

Upsala Golfklubb bildades 1937 av en grupp golfintresserade inom Uppsala Rotaryklubb. Genom goda kontakter med Kungl. Upplands Regemente fick mark disponeras i Hågadalen, där en niohålsbana anlades på det militära övningsfältet.

Övningar och skarpskjutningar medförde att golfarna inte sällan fick lämna området temporärt. Redan i slutet av 1940-talet gjordes därför stora ansträngningar att finna en annan plats för golfbanan.

År 1962 inköptes Håmö gård av staten och en 18-hålsbana byggdes i egen regi, och den invigdes officiellt 1965. År 1975 inköptes mark från granngården Klappet, där klubben byggde den lilla 9-hålsbanan, som stod klar för spel 1978. Ytterligare en 9-hålslinga, Mellanbanan, byggdes 1999-2000 och stod klar för spel under 2001. Under åren 2008 och 2009 har samtliga greener på 18-hålsbanan byggts om, och bansträckningen har delvis ändrats med 5 nybyggda hål. Detta har gett Upsala GK en högklassig golfanläggning som uppskattas av både medlemmar och gäster. Ett klubbhus iordningställdes i den gamla man-gårdsbyggnaden från början av 1800-talet, men detta revs hösten 1991. Det nya klubbhuset invigdes den 13 juni 1992.

Dessutom finns tre magasinsbyggnader kvar från lantbruket.

Namnet Håmö

Upsala GK ligger på anrik mark. Håmö, som under medeltiden skrevs Hwamum är en plural form i dativ, där dativformen är betingad av dokumentets latinska preposition in. 1459 skrivs namnet Hame, 1497 Hama och 1538 Håme. Den

nutida formen på -ö som har hävd i jordeböckerna sedan 1790-talet, är inte genuint uppkommen. En riktigare form är Håme, som är det äldre uttalet på orten. I "Ordbok öfver svenska medeltids-språket", har namnet föreslagits innehålla en för övrigt inte belagd fornsvensk motsvarighet till det fornisländska hvammr (liten dal).

Gården Håmö ligger på en höjd, men söder härom finns en smal, flack sänka som i söder avgränsas av skog. Om namnet verkligen hänger samman med fornisländskans hvammr, torde det vara denna sänka som gett upphov till namnet.

Fastigheten

Håmö omnäms första gången 1304 då ägaren Nils Hemmingsson byter bort gården till Uppsala domkyrka. Håmö var sedan kyrkogods ända till 1536, då Gustav Vasa förlänade gården till sin kusin Birgitta Kristiernsdotter. Vid 1600-talets slut blev gården kronans egendom och kaptenssenare majors-boställe vid Upplands regemente och ingick i indelningsverket för landets försvar. Genom indelningsverket ordnades försörjningen av soldater, befäl och andra militäranställda. Soldater försågs med ett torp med tillhörande jord av bönderna i en by, medan befälen erhöll en gård av Kronan. Håmö gård var kaptensboställe för Uppsala kompani under Upplands regemente från slutet av 1600-talet för att senare, någon gång i slutet av 1700-talet eller i början av 1800-talet, bli boställe för en 3:e major.

Uppsala kompani hade under den gamla försvarsorganisationen sina trossbodnar vid majorsbostället på Håmö gård. Här samlades man oftast till möten och uppbrott.

Kronan fortsatte att äga gården efter avvecklingen av indelningsverket i början av 1900-talet och arrenderade ut marken fram till att Upsala GK förvärvade den.

Håmöns marker

Upsala GK äger 160 hektar mark, varav 95 hektar upptas av spelytorna.

Marken består av olika jordarter och har en varierad topografi och vegetation. Området består

omväxlande av dalgångar med leror som tidigare varit jordbruksmark samt skogklädda häll- och moränområden. Några hyggen är upptagna. Ett sparsamt skogsbruk har lett till att andelen lövträd och död ved är relativt stor i vissa områden och det finns gammal självföryngrad barrskog och sumpskogspartier.

Sydvästra delen av fastigheten består av 40 hektar ren skogsmark som köpts in för eventuell utbyggnad av banan.

Skogen har i vissa områden använts som betesmark och det visar sig nu i form av små torrbackar med en rik flora. Häll- och moränområdena täcks i de flesta fall av barr- och blandskog av olika ålder. Håmö's vattenmiljöer omfattar kärr och bäckar, mindre våtmarker i skogspartier, tolv större eller mindre dammar samt den 1 500 m långa gränsen mot Hågåån.

Naturinventeringar har visat på ett rikt växt- och djurliv och på de goda förutsättningar som finns för ett utvecklande miljöarbete. Inventeringarna presenteras på klubbens hemsida: klubb/kommité/miljökommittén.

Spelytorna är till stor del lokaliserade till den före detta åkermarken.

Åkerholmar

Åkerholmar och trädgångar är viktiga biotoper för många arter. Holmarna omfattas av ett biotopskydd i naturvårdsförordningen och får inte tas bort eller skadas.

Buskar och träd

I anslutning till banan finns partier som domineras av buskvegetation som slånbär, krusbär, nypon och måbär. Slånbärsbuskar sparas i möjligaste mån vid röjning, och det gäller även olika buskar och snår i skogspartier.

Det finns flera områden med äldre barrskog på fastigheten. När inslaget av äldre lövträd och död ved är stort har dessa områden höga naturvärden. Ett stort antal olika lövträd som asp, sälg, äldre ekar ger förutsättningar för en hög biologisk mångfald - ju äldre och grövre träden är desto värdefullare. Övriga lövträd på området är björk, rönn, oxel, alm, hägg, lönn och vide.

När Upsala GK lämnade Södra Norby flyttade man med flera ekplantor till 18-hålsbanan. De planterades till vänster om 1:ans fairway och bortom 4:ans green.

Växter

I anslutning till de öppna markerna förekommer några mindre områden med hållar och torrbackar som är rester av ett tidigare beteslandskap. På sina håll finns här en relativt artrik torrängsflora. Här kan man hitta betes- och slåttergynnade arter såsom månlåsbräken, darrgräs och brudbröd. På den fuktiga skogsmarken kan man bland annat hitta den lilla orkidén korallrot.

Olika mossar och lavar som kranshakmossa och filtlav trivs i markerna.

I den lilla backen på mellanbanan mellan 8:e green och 2:ans fairway har en inventering påvisat 47 olika arter.

Slåtter utförs numera på de ytor där vi inventerat flest skyddsvärda kärleväxter för att efterlikna tidigare avbetning. Sedan det slagna torkat och fröat av sig samlas det ihop och transporteras bort.

Vi har röjt och gallrat träd i många skogsbackar som ansluter till spelytorna för att få in ljus som gynnar mångfalden av växter och örter.

Sumpskogar

Söder om greenen på hål 5 på 18-hålsbanan utbreder sig en cirka 10 hektar stor alsumpskog. Alsumpskogen är vid en inventering 1987 av Länsstyrelsen klassad som ett område med mycket höga naturvärden. Den beskrivs som en välutbildad alsumpskog av urskogskaraktär med relativt opåverkad hydrologi. I Uppsala län finns bara en annan sådan alsumpskog, Rickebasta, som är lika väl utvecklad.

Björksumpskog

I skogspartiet sydväst om hål 5 på 18-hålsbanan finns en ung björksumpskog med glasbjörk och olika växter samt mossor som palmmossa och kärskedmossa.

Vattenmiljöer/våtmarker

Golfklubbens våtmarker utgör goda miljöer för groddjur och när de trivs visar detta på att dammarna håller en bra vattenkvalitet. I våra dammar där det inte finns fisk har vi inventerat både liten och stor vattensalamander.

Större vattensalamander (*Triturus cristatus*) är upptagen i EU:s habitatdirektiv, vilket betyder att länderna inom EU inte bara har en skyldighet att bevara arten utan även deras livsutrymme. Den större vattensalamandern har speciella krav på såväl terrestra- som vattenmiljöer.

Gräset slås tidigast i juli vid och i de dammar där salamandrarna lägger ägg

Groddjuren bidrar positivt till miljön då de äter olika ryggradslösa vattendjur och beroende på ålder äter alger eller insekter som myggor.

Dammarna är en stor tillgång för insekter som tillbringar larvstadiet i vattnet och för maskar, snäckor och vattenväxter.

Vegetationen i vissa dammar behålls för att möjliggöra häckning av andfåglar.

Där absolut behov av vassröjning finns utförs detta, men hänsyn tas till fågellivet.

Det finns en bäck som avvattnar en större del av klubbens markområde. Den kommer in på

markerna vid 7:e green på mellanbana, rinner genom flera dammar, och mynnar i Hågaån vid 12:e green på gamla banan. Vattnet i bäcken har vi analyserat för innehåll av växtnäringssämnen och växtskyddskemikalier. Analyserna visar att vår skötsel av spelytorna inte har någon negativ påverkan på vattenkvaliteten. En utförligare rapport finns på hemsidan/miljökommittén, och en groddjursinventering finns också där.

Fåglar

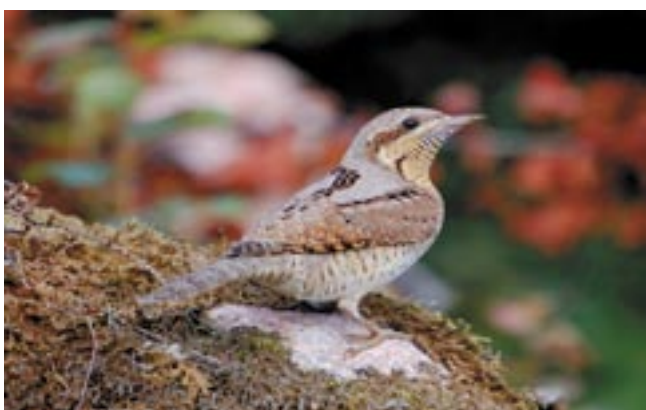
Tack vare de olika miljöer som finns och som passar för många olika fåglar, erbjuder golfklubbens marker ett rikt fågelliv. Ett sextiotal arter har identifierats, och inventeringen finns på hemsidan under miljökommittén.

Ibland kan man få se ovanliga arter som göktyta, törnskata och rörhöna. Ormvråkar sveper också ibland fram i omgivningarna.

De vanligaste fåglarna är bofink, talgoxe och pilfink samt torneglare som häckar under taket på stora ladan.

Hackspettar tycker om aspar och annan död ved, för där finns mat i form av t ex insektslarver och det är träd som lämpar sig för att bygga bo.

Bland nyponsnåren (och slånsnåren) kan man hitta humlor och andra insekter spetsade på taggarna. Det är antagligen törnskatan som har sitt förråd där.

Fågelholkar

Fågelholkar för olika arter har satts upp längs banorna, som ett komplement till hålträden. Där trivs flugsnappare, starar och andra arter. Stararna gör nytta på fairways och greener eftersom de gärna äter olika gräsrotsätande larver.

Insekter

Många arter behöver död ved för sin överlevnad. Att nyskapa högstubbar av levande träd samt lämna kvar döda och torra träd är en viktig naturvårdsåtgärd. Tickor och rötad ved lockar till sig många insekter.

Knutna till den rika floran finner vi gott om insekter, såsom skinnbaggar och fjärilar. På kungsljusén sitter riddarskinnbaggar och bärfisar. Riddarskinnbaggen är en uppseendeväckande insekt. Den är cirka en centimeter lång, bjärt röd med ett svart kors. Teckningen liknar mönstret på en korsriddarsköld - därav såväl det svenska som det vetenskapliga namnet *Lygaeus equestris*.

Dammarna är en stor tillgång för de insektsarter som tillbringar larvstadiet i vattnet, t. ex. trollsländor.

Småvilt, högvilt

Golfbanans mark med god tillgång till skydd och foder är ett gynnsamt område för småvilt. På grund av områdets ringa storlek förflyttar sig de flesta av viltarterna in och ut över gränserna. Av småviltet har de flesta av de rådjur, rävar, grävlingar och fältharar som observerats här, även sitt kärnområde här.

Området är för litet för att hysa egna stammar av högvilt, men älg och kronhjort observeras med jämna mellanrum. Spår av vildsvin och lodjur har noterats, och en bäver har setts i Hågaån. Under hösten 2014 sattes ett elstängsel upp som skydd för vildsvinsintrång från skogen. Det löper upp från ån och fram till infartsvägen från Enköpingsvägen. Upsala GK arrenderar ut sin jaktmark, och arrendatorn informerar fortlöpande klubben om sina observationer. Han har också utfört den viltinventering som finns att läsa på hemsidan.

Fornlämningar

Golfbanan med omgivning har många fornlämningar, både förhistoriska, medeltida och sentida. Under bronsåldern var denna dalgång en havsvik och utgjorde då en utmärkt farled in i landet. Håmö ligger på ett höjdparti, 30-35 meter över havet och sluttar ner mot den dalgång där Hågaån och Läby träsk ligger. Höjdpartiet var en halvö som stack ut i en relativt stor fjärd och måste ha varit en lämplig plats för en bosättning i det förhistoriska landskapet. Även på andra sidan dalgången finns boplatser registrerade.

Många skärvstenshögar finns på markerna, och de förknippas med bronsåldern, ibland äldre järnåldern och indikerar en boplats, alltså att människor bott där. En skärvstenshög är en ackumulerad hög av stenar som spräckts eller skörbränts i samband med matlagning eller annan värmekraftig verksamhet. Även annat avfall kan ingå i större eller mindre omfattning.

På bergshöjden mellan klubbhusets uteservering och drivingrangen finns två gravfält av yngre järnålderskaraktär.

Under den yngre järnåldern, 500 till 1050 före Kristus, är gravarna runda, gräsklädda jordhögar. Ofta är de mycket tydliga, välvda högar, men ibland är de så flacka att de är svåra att upptäcka. Under yngre järnåldern byggdes också tresidiga

gravar av sten, så kallade treuddar, och spetsovala gravar av resta stenar, så kallade skeppssättningar. Under både äldre och yngre järnåldern brändes den döda på bål med personliga ägodelar som smycken och redskap. Askan samlades upp i ett lerkärl som grävdes ner i marken och över detta byggdes sedan graven. Järnålderns gårdar låg i anslutning till gravfälten.

Vid byggandet av nya klubbhuset gjordes 1991 en utgrävning där man upptäckte bosättningar och en urnegrav. Keramikkarlet i urnegraven innehöll brända ben från en vuxen person samt ben från hund, får, get, höns och svin samt en kam från Vendeltid (mellersta perioden av yngre järnåldern).

Skärvstenshögar

I skogen till höger om hål 2 på Mellanbanan finns en skärvstenshög från bronsåldern eller äldre järnåldern som undersöktes i samband med utbyggnaden av banan år 1999. Då hittades enstaka skärvstenar samt fragment av bränd lera i och under matjorden. Dessa fynd kan härledas till intilliggande boplats från bronsåldern. I närheten finns även röslignande stensättningar (i krönläge).

Skålgropar

Ett litet område med skålgropar (1,5 x 1 m) finns i berghällen söder om hål 5, på gamla banan, ca 150 m före green.

Skålgropar, eller älvkvarnar som de också kallas, är den vanligaste hållristningsfiguren och fanns redan på stenåldern. Skålgropar är runda inknackade fördjupningar i berget, och de finns i olika storlekar och sitter för sig själva eller i rader, grupper eller nära andra ristningar. Det finns olika teorier om vad de representerar och de kallas också älvkvarnar. Skålgropens enkla form gör att den använts i många sammanhang. Skålgroparna finns inhuggna på vågräta hållar eller på toppen av stenblock. Dessa skålgropar har troligtvis varit en del i en offerkult. Människor har ända in i modern tid smörjt in groparna med fett och i dem har man offrat nålar och mynt till älvorna, som förknippas med förfäders andar.

I skogen cirka 200 m sydöst om skålgroparna finns på en berghäll en svårupptäckt hållristning. Ristningen har formen av en skeppsfigur och är 105 cm lång med manskapsstreck och dubbla stävlinjer.

Bautasten

En bautasten står i slutningen vid tee på hål 14 på 18-hålsbanan.

Bautastener eller som man numera säger, en rest sten, finns på flera platser runt Uppsala. Ordet bautasten kommer ursprungligen från Isländskans bautasteinn och betyder ”sten som är slagen ner i jorden” eller ”sten rest över en fallen krigare”.

Jättegyta

I bergkanten på hål 8 på Mellanbanan finns en så kallad jättegyta från istiden.

Jättegyta kallar man en rundad urholkning i berget som har uppkommit genom nötning då starkt strömmande vatten har spolat grus och stenar mot berget. Ibland finns en sten, en så kallad löpare, kvar i jättegytan och denna är då ofta helt klotrund. Det händer att man kan hitta gamla mynt i jättegytor, eftersom det ansågs medföra tur om man lämnade en slant i offergåva, och i skärgården gav det i regel god fiskelycka.

Namnet har kommit av att man förr trodde att jättar använde hålorna för att koka sin mat.

Runstenar

I området finns flera runstenar. Runor tillhör vikingatid, åren mellan 750 och 1050 e. Kr. En delad runsten fanns inmurad i en källare på Håmö gård. Den har samma inskrift - ” . . . Karl och Igulbjörn läto resa dessa stenar och göra denna bro efter Jovur, sin fader . . . hjälpe hans ande” som den runsten som står på annan plats i Läby, och med ett tillägg av en bön.

Källaren, där runstensdelen suttit inmurad i minst

275 år revs 1939 och stenen flyttades till Statens historiska museum. År 1988 flyttades den till sin nuvarande plats i humanisthuset på Umeå universitet.

Skötsel av spelytorna

Banpersonalen följer utvecklingen och forskningen inom banskötsel med hjälp av SGF:s personal och deras utbildningar.

Vi utför en miljöanpassad skötsel av gräsytor, såsom behovsanpassad tillförsel av vatten, växtskydd och växtnäring. Detta görs med hjälp av provtagning och analys av fuktighet, grässets innehåll av växtnäring och jordens innehåll av växtnäring.

Vi väljer de grässorter som passar bäst på respektive yta, och som är anpassad till vårt klimat. Klipphöjden på banorna hålls så hög som möjligt och balanseras mot spelkvalitet.

Ett nytt biologiskt svampskyddsmedel används till greenerna för att minska kemikalieanvändningen.

Maskinparken kan hållas på högsta miljöanpassade och tekniska nivå då vi inte har egna maskiner utan hyr in vårt behov årsvis. Bästa möjliga drivmedel med tanke på miljön används.

Bevattning

Spelytorna bevattnas, när behov finns, med styrning från ett modernt elektroniskt bevattningsprogram.

Pumphuset till bevattningssystemet finns vid dammen närmast ån. Från detta pumpas vatten ut till alla banornas vattenspridare. När vattennivån i denna damm blir lägre än nivån i det dike, vid 12:e greenen, som avvattnar övriga dammar på banan, rinner vattnet i diket in i bevattningsdammen. På detta sätt återcirkulerar vi alltså vattnet. När vattenbrist uppstår kan vi pumpa vatten från Hågaån till bevattningsdammen. Klubben har en vattendom som medger ett årligt uttag på 30 000 m³.

GEO-certifiering

Efter att UGK 2010 erhållit UGF:s miljödiplom, som delas ut till de klubbar som har ett dokumenterat miljöarbete, beslutade UGK:s styrelse att arbeta vidare mot en certifiering.

Fördelen med att genomföra en certifiering är främst att miljöarbetet ständigt måste hållas levande och inte bara blir en skrivbordsprodukt. Uppföljande certifiering ska utföras vart tredje år. GEO (Golf Environment Organisation) är en global standard för miljöcertifiering av golfklubbar, utvecklad i Skottland. Denna standard rekommenderas av SGF och används i Sverige. Efter genomförd dokumentation och revision fick UGK som första klubb i Uppland och sjunde i Sverige sitt certifieringsdiplom i augusti 2013.

En viktig del i miljöarbetet är att vi visar att klubben gör sin del i arbetet med att minska resursanvändningen. För att kunna återvinna allt avfall måste det sorteras. Därför har UGK tagit bort alla papperskorgar, och på vissa platser ersatt dem med sorteringsstationer för brännbart, glas och returflaskor/burkar. Allt avfall som uppstår vid banskötseln, shopen, restaurangen och övrig verksamhet sorteras efter en avfallsplan. Planen finns på miljökommitténs hemsida.

Golf's Ecolabel

Course & Club
Management